

พัฒนาการสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม และการดำรงอยู่ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร

THE DEVELOPMENT INTO ARTS AND CULTURE LEARNING CENTERS AND THE EXISTENCE OF THE THAWEE RAJANEERORN'S GALLERY

ศรีสุכל พรหมโส / SRISUKHON PROMSO

สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

DEPARTMENT OF CULTURAL SCIENCE, FACULTY OF CULTURAL SCIENCE, MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ชิลิกกา วรรณจันทร์ / SISIKKA WANNAJUN¹

สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

DEPARTMENT OF CULTURAL SCIENCE, FACULTY OF CULTURAL SCIENCE, MAHASARAKHAM UNIVERSITY

Received: November 27, 2018

Revised: April 25, 2019

Accepted: May 14, 2019

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและการดำรงอยู่ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการวิจัย ลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน ทำการวิเคราะห์โดยนำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ และสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัยพบว่า หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 ยุคบุกเบิกหอศิลป์แห่งแรกของเมืองโคราช ยุคที่ 2 ยุคศิลปะเพื่อชุมชน ยุคที่ 3 ยุคปรับตัวจากหอศิลป์ที่แสดงงานศิลปะของตนเองสู่หอศิลป์เพื่อสาธารณชน และยุคที่ 4 ยุคสู่แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยปัจจัยของการดำรงอยู่ของ หอศิลป์ทวี รัชนิกร ได้แก่ ความมุ่งมั่นของศิลปิน การเป็นที่ยอมรับของสังคม การได้รับการสนับสนุนจากเครือข่าย และนโยบายของภาครัฐที่ส่งเสริม และสนับสนุนบ้านศิลปินแห่งชาติ ในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

คำสำคัญ : พัฒนาการของหอศิลป์ แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม การดำรงอยู่ หอศิลป์ทวี รัชนิกร

ABSTRACT

This qualitative research aimed to study the development of Thawee Rajaneekorn's gallery into an arts and culture learning center. The data of this qualitative study was gathered from documents and related research; field survey, participant and non-participant observations, and in-depth interviews with 30 knowledgeable informants. The data was categorized, interpreted and concluded.

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

The research found that the development into an arts and culture learning center of Thawee Rajaneekorn's gallery can be divided into 4 phrases: 1) pioneering the first gallery of Nakhon Ratchasima; 2) the booming art; 3) transforming from a private gallery to a public gallery; and 4) movement toward becoming an arts and culture learning center. Factors for continuity of Thawee Rajaneekorn's gallery are the artist's commitment, social acceptance, and the support from the network and the government policies that encourage national artist's houses to become Arts and Culture Learning Centers for the community.

Keywords : Development of art gallery, arts and culture learning centers, existence, Thawee Rajaneekorn's gallery

บทนำ

ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่างๆ ให้ปรากฏ ซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือ ความสะเทือนอารมณ์ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา (พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2530 : 324) นอกจากนั้นแล้วศิลปะยังแสดงถึงคุณค่า (Values) ที่ประณีตงดงามอย่างเป็นเลิศ อย่างดีเยี่ยม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2555 : 14) ความหลากหลายของศิลปะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผ่านรูปแบบผลงาน ที่จัดแสดงผ่านสื่อและนิทรรศการต่างๆ และที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ หอศิลป์ หรือห้องแสดงผลงานศิลปะ

หอศิลป์ หรือห้องแสดงผลงานศิลปะ เป็นสถานที่ที่มีความจำเป็นต่อวงการศิลปะ มีหน้าที่อนุรักษ์ เผยแพร่และส่งเสริมงานศิลปะและศิลปินเจ้าของผลงาน ในอดีตการส่งเสริมศิลปะจะเป็นผลให้วัฒนธรรมของชาติสูงส่งขึ้นด้วยเพราะศิลปะเป็นสิ่งซึ่งแสดงออกทางวิญญาณและภูมิปัญญาของชาติ (ศิลป์ พีระศรี, 2545 : 69) การจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ศิลปะหรือหอศิลป์ สามารถช่วยปลูกฝังการมีศิลปะ เพิ่มพูนสนับสนุนสุนทรียะ ประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่บุคคลในสังคม อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี (เดชา วราชน, 2540 : 55-56) ที่ผ่านมา ประเทศไทยมีหอศิลป์ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเพียงไม่กี่แห่ง ซึ่งไม่เพียงพอต่อสภาพความต้องการของวงการศิลปะ และหอศิลป์ที่มีอยู่นั้น ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2543 : 90-91)

จึงมีความพยายามจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะศิลปินเองที่จะสร้างหอศิลป์ของตนเองขึ้น เพื่อใช้สำหรับเป็นที่จัดแสดงผลงานศิลปะของตนเอง แต่ในปัจจุบันบทบาทหน้าที่ของหอศิลป์ นอกจากจะเป็นสถานที่อนุรักษ์ เผยแพร่และส่งเสริมงานศิลปะแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมอีกด้วย

นายทวี รัชนิกร เป็นศิลปินที่ทุ่มเทในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมมาโดยตลอด ผลงานระยะแรกแสดงออกให้เห็นความงามของธรรมชาติที่ผสมผสานความคิดจนเกิดรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะตัวและระยะต่อมาได้เสนอภาพสะท้อนภาวะของสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อ ความเป็นท้องถิ่นและเรื่องราวสะท้อนใจที่มีต่อประชาชน โดยเสนอทัศนคติต่อสังคมให้ตระหนักถึงความยุติธรรมและความจริงของมนุษย์ที่จะมอบให้แก่กันและกัน ผลงานของนายทวีได้รับรางวัลและเกียรติคุณจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหลายครั้ง อีกทั้งยังเป็นผู้บุกเบิกการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้แก่ศิลปินและวงการวิชาการที่ศึกษาทางด้านนี้ จนเกิดการพัฒนารูปแบบมาจนถึงปัจจุบันนับได้ว่าผลงานศิลปะและงานวิชาการทางศิลปะต่างๆ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก นายทวีจึงได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2548 นอกจากนี้นายทวยังมีบทบาทสำคัญต่อวงการศิลปะของจังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้บุกเบิกการเรียนการสอนศิลปะในภาคอีสาน และจุดประกายให้เกิดหอศิลป์แห่งแรกของเมืองโคราชอีกด้วย โดยแนวคิดเรื่องการสร้างหอศิลป์เพื่อแสดงผลงานศิลปะนั้น ได้รับการปลูกฝังจากอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต โดยกว่า 50 ปีที่ผ่านมาได้พยายามก่อตั้งหอศิลป์ขึ้นถึง 3 ครั้ง จนกระทั่งปีพุทธศักราช

2546 หอศิลป์ทวี รัชนิกร จึงเกิดขึ้น และสามารถดำรงอยู่ มาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งนายทวีกล่าวว่า หอศิลป์ 2 ครั้งแรก มุ่งมั่นที่จะแสดงงานศิลปะอย่างเดียว ซึ่งไม่ยั่งยืนและไม่มี ชีวิตชีวา จึงได้ปรับเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นเพียงแค่ห้องแสดง งานศิลปะ สู่แหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลายมากขึ้น

“...หอศิลป์ฯ มิได้เป็นสถานที่สำหรับศิลปินหรือคน ทำงานศิลปะเท่านั้น แต่คนที่ไม่เคยเรียนรู้ศิลปะ มาก่อนก็สามารถเข้ามาเยี่ยมชม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้ จากที่แต่ก่อนมีแค่แสดงนิทรรศการผลงานศิลปะ ของผมเอง หลังๆ ก็ปรับเปลี่ยนมาเรื่อยๆ เริ่มมี การนำศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพลงโคราชเข้ามา ซึ่งแน่นอนว่า คนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมนั้น ต้องได้ ชิมช้ขงานศิลปะที่จัดแสดงอยู่และเพิ่มเติมกิจกรรม ด้านอื่นๆ ไปด้วย ผมมองว่าเกิดประโยชน์มากนะ บางทีคนที่ชอบร้องเพลง อาจจะยังไม่รู้ว่าตนเองก็ สนใจงานศิลปะ และอาจได้รับแรงบันดาลใจจากที่ นี่ก็เป็นได้...”(ทวี รัชนิกร. สัมภาษณ์ : 2561)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดประเด็น คำถามที่ว่า การเปลี่ยนรูปแบบจากห้องแสดงงานศิลปะสู่การ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลายนั้น หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีพัฒนาการเป็นอย่างไร อะไรคือปัจจัยสู่การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว และเหตุผลที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร สามารถดำรงอยู่ได้ จนถึงทุกวันนี้คืออะไร เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็น แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาหอศิลป์เอกชนอื่นๆ โดยเฉพาะบ้านศิลปินแห่งชาติ ประเภทหอศิลป์ ให้สามารถเป็น แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน สังคม และของประเทศชาติอย่างยั่งยืนและภาคภูมิใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของหอศิลป์ทวี รัชนิกร สู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร

ประโยชน์ของการวิจัย

- 1) เพื่อทราบถึงพัฒนาการของหอศิลป์ทวี รัชนิกร สู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
- 2) เพื่อทราบถึงปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ของ หอศิลป์ทวี รัชนิกร

3) เพื่อนำผลการวิจัยดังกล่าวมาเป็นแนวทางใน การส่งเสริมและพัฒนาหอศิลป์เอกชนอื่นๆ ให้สามารถเป็น แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ ของชุมชน สังคม และของประเทศชาติต่อไป

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิง คุณภาพ เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง ด้านศิลปะและวัฒนธรรมและปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ของ หอศิลป์ทวี รัชนิกร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) **พื้นที่วิจัย** ผู้วิจัยได้ทำการเลือกหอศิลป์ทวี รัชนิกร เลขที่ 203 ซอยเพชรมาตุคลา 4 หมู่ 10 ถนนเพชรมาตุคลา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ที่ก่อตั้งโดยนายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2548 เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการ วิจัย เนื่องจากหอศิลป์แห่งนี้มีความสำคัญในฐานะบ้าน ศิลปินแห่งชาติ และเป็นหอศิลป์ของนายทวี รัชนิกร ศิลปิน แห่งชาติ ผู้มีคุณูปการต่อวงการศิลปะภาคอีสาน เป็นผู้เป็น ผู้บุกเบิกการเรียนการสอนศิลปะในภาคอีสาน และจุด ประกายให้เกิดการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เป็น ครูผู้สร้างศิลปินผู้มีชื่อเสียงและปัจจุบันก็ยังสร้างสรรค์งาน ศิลปะอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด อีกทั้งนโยบายของ กระทรวงวัฒนธรรมที่จะสนับสนุนให้โคราชเป็นเมืองศิลปะ โดยส่งเสริมกิจกรรมของหอศิลป์ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งรวมถึงหอศิลป์ทวี รัชนิกรด้วย

2) **วิธีการวิจัย** ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการวิจัย ลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ ไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 30 คน ได้แก่ 1) นายทวี รัชนิกร 2) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหอศิลป์ทวี รัชนิกร จำนวน 3 คน 3) จากเครือข่ายด้านศิลปะและ วัฒนธรรมของหอศิลป์ทวี รัชนิกร จำนวน 6 คน และ 4) กลุ่มผู้เข้ามาทำกิจกรรม ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร จำนวน 20 คน เพื่อสอบถามในประเด็นต่างๆ ดังนี้ 1) ประวัติและ ผลงานของนายทวี รัชนิกร 2) ข้อมูลของหอศิลป์ที่ก่อตั้งโดย นายทวี รัชนิกร ในแต่ละครั้ง เพื่อทราบถึงประวัติความเป็น มา รูปแบบหอศิลป์ และการบริหารจัดการ เพื่อให้เห็นถึง พัฒนาการของหอศิลป์ที่ก่อตั้งโดยนายทวี รัชนิกร ในพื้นที่ ต่างๆ จนมาถึง หอศิลป์ทวี รัชนิกร ในปัจจุบัน และ 3) ปัจจัย

ที่ทำให้หอศิลป์ทวี รัชนิกร ดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในทุกรูปแบบมาจัดหมวดหมู่ และแยกแยะข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ ทำการวิเคราะห์ แผลผลตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้เทคนิคสามเส้า และวิพากษ์ประเด็นที่สำคัญ โดยนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการศึกษาของพัฒนาการสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมและการดำรงอยู่ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร มีดังนี้

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประวัติ การสร้างสรรค์ผลงานและประวัติในการก่อตั้งหอศิลป์แต่ละครั้งของนายทวี รัชนิกรเพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของหอศิลป์ทวี รัชนิกร สู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรม และปัจจัยในการดำรงอยู่ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร ดังนี้

ประวัติของนายทวี รัชนิกร

นายทวี รัชนิกร เกิดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2477 ที่จังหวัดราชบุรี เข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาที่อำเภอแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม นายทวีเป็นคนที่มีความสนใจในศิลปะมาตั้งแต่เด็ก โดยเฉพาะลายไทยจะมีความสนใจเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นภาพพญานาค ทศกัณฐ์ ตัวพระ ตัวนาง ก็จนกระทั่งเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงมีโอกาสได้เข้าเรียนทางด้านศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่างและจนจบปริญญาตรีศิลปบัณฑิต (จิตรกรรม) จากมหาวิทยาลัยศิลปากรในปี พ.ศ. 2503 โดยมีเพื่อนร่วมรุ่น ได้แก่ มานิตย์ ภู่อารีย์ ลาวณีย์ ดาวราย เสวต เทศน์ทัศน์ สันต์ สารากบรวิรัช ในช่วงที่เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 นายทวีได้รับรางวัลจากการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ต่อเนื่องกันถึง 4 ปี ได้แก่ รางวัลเกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง จากผลงานจิตรกรรมชื่อ “ซาก” ในปี พ.ศ. 2501 รางวัลเกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง จากผลงานจิตรกรรมชื่อ “ชีวิตในเรือ” ในปี พ.ศ. 2502 รางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน จากผลงานจิตรกรรมชื่อ “ต้นไม้” และรางวัลเกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง จากผลงานภาพพิมพ์ชื่อ “คนแก่กับเด็ก” ในปี พ.ศ. 2503 และ รางวัลเกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง จากผลงานจิตรกรรมชื่อ “ครอบครัว” ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งถือได้ว่าเป็นศิลปินรุ่นใหม่

ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ภายหลังจากเรียนจบ นายทวีจึงอาสาไปเป็นครูสอนศิลปะที่วิทยาลัยเทคโนโลยีอาชีวศึกษา วิทยาเขตตะวันออกเฉยงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2504 ซึ่งปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นายทวีรับราชการครูจนเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2537 นอกจากเป็นผู้บุกเบิกการเรียนการสอนศิลปะในภาคอีสานแล้ว นายทวี ยังเป็นผู้จุดประกายให้เกิดการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และสร้างชุมชนบ้านด่านเกวียนให้เติบโตขึ้น จนเกิดการพัฒนารูปแบบมาถึงปัจจุบัน นับได้ว่าผลงานศิลปะและงานวิชาการทางศิลปะต่างๆ ของนายทวี ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2548 นายทวีจึงได้รับยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)

ภาพที่ 1 ภาพ “ต้นไม้” ได้รับรางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทจิตรกรรม จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11 ในปี พ.ศ. 2503

ที่มา : ภาพถ่าย โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2561

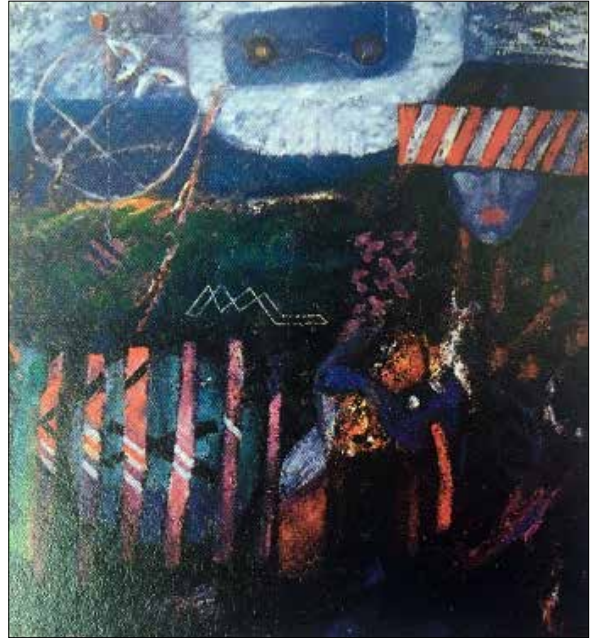
การสร้างสรรค์ผลงานของนายทวี รัชนิกร

นายทวีเป็นคนที่มีความคิดก้าวหน้า ลักษณะนิสัยเป็นคนอ่อนโยนและอ่อนไหวต่อสิ่งต่างๆ ที่มากระทบจิตใจ ได้ง่ายเหตุการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านดีหรือไม่ดีก็ตาม ก็จะทำให้เกิดการส่งผ่านความคิด และความรู้สึกถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะที่นายทวีได้สร้างสรรค์ตลอดการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา (สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, 2552) ซึ่งเรื่องดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวทางการทำงานศิลปะของนายทวีเป็นอย่างมาก ในช่วงที่ยังเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร นายทวีเริ่มวาดภาพแนวเหมือนจริง ภาพคน ภาพต้นไม้ เป็นต้น เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่ต้องเรียน พอช่วงใกล้

จบการศึกษา อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ให้อิสระในการทำงาน นายทวิ จึงหันมาทำงานศิลปะในแนวอิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism)² โดยวาดภาพบุคคล (Portrait) ทิวทัศน์ (Landscape) เป็นต้น งานที่สร้างชื่อเสียงในช่วงเวลานั้น ได้แก่ ผลงานชื่อ “ต้นไม้” ซึ่งได้รับรางวัล เกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทจิตรกรรมจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11 เมื่อปี พ.ศ. 2503 พอจบการศึกษาและอาสามาเป็นครูสอนศิลปะที่โคราชนั้น เป็นช่วงที่เกิดสงครามเวียดนาม กองทัพอากาศสหรัฐได้เข้ามาตั้งฐานทัพอากาศในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2518 เพื่อใช้เป็นฐานปฏิบัติการโจมตีประเทศเวียดนามเหนือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เมืองโคราชจากที่มีสภาพสังคมเป็นแบบชนบทก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ธุรกิจก่อสร้าง การค้าขาย สร้างรายได้และความเจริญเป็นอย่างมาก แต่จิตใจของคนกลับเสื่อมทรามลง การสร้างสรรค์ผลงาน จึงเป็นไปในแนวทางการแสดงออกเพื่อเสียดสีและสะท้อนสังคมเป็นส่วนใหญ่ ยกตัวอย่างเช่น ภาพ “เด็กสาวชนบท” เป็นต้น พอหมดยุคสงครามเวียดนามแล้วก็เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญทางการเมืองขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2519 (เหตุการณ์ 6 ตุลา) แผนกวิชาศิลปกรรมที่นายทวิสอนอยู่ ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐบุกค้นและทำลายเอกสาร หนังสือ และภาพต่างๆ เป็นจำนวนมาก นายทวิ โดนจับในข้อหาทำลายความมั่นคงของชาติ โดนขังอยู่ 7 วันก็ได้รับการปล่อยตัว นายทวิจึงใช้ภาพวาดเป็นสื่อแทนความรู้สึกที่ไม่เป็นธรรมทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น ภาพ “ในสังคมแห่งความหวาดกลัว” “เผด็จการ” เป็นต้น หลังจากเหตุการณ์ช่วง 6 ตุลา นายทวิ หยุดเขียนภาพไประยะหนึ่งและกลับมาเขียนอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งแนวทางการทำงานยังคงเป็นไปในแบบอิมเพรสชันนิสม์ ที่สะท้อนความเป็นไปของสังคมมาจนถึงทุกวันนี้ นับเป็นผู้สร้างสรรค์งานศิลปะที่มั่นคงและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

“...ผมชอบทำงานในแนว อิมเพรสชันนิสม์ สั้นๆ ความรู้สึกแรงๆ สะท้อนสังคมในทุกยุคทุกสมัย ช่วงสงครามเวียดนามผมก็วาดรูปทหารอเมริกัน รูปโสเภณี ช่วง 16 ตุลา ผมก็วาดเกี่ยวกับเผด็จการณ์

เป็นต้น รูปที่ผมวาด มันออกมาเองจากความรู้สึกจริงๆ ของผม...” (ทวิ รัชนิกร. ล้มล้าง : 2561)

ภาพที่ 2 – 3 ภาพผลงานจิตรกรรมแนว อิมเพรสชันนิสม์ ของนายทวิ รัชนิกร
ที่มา : ภาพถ่าย โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2561

ก่อนที่จะมาเป็นหอศิลป์ทวิ รัชนิกร

เมื่อปี พ.ศ. 2504 นายทวิ รัชนิกร อาสามาเป็นครูสอนศิลปะที่วิทยาลัยเทคโนโลยีอาชีวศึกษา วิทยาเขตตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานในปัจจุบัน) นายทวิ เป็นครู

2 อิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) คือ ลักษณะของภาพวาดแบบลัทธิประทับใจคือการใช้พู่กันตัวด้อย่างเข้ม ๆ ใช้สีสว่าง ๆ มีส่วนประกอบของภาพที่ไม่ถูกบีบ เน้นไปยังคุณภาพที่แปรผันของแสง (มักจะเน้นไปยังผลลัพธ์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเวลา) เนื้อหาของภาพเป็นเรื่องธรรมดา ๆ และมีมุมมองที่พิเศษ

ผู้มุ่งมั่นในการสอน มีความรัก ศรัทธาในจิตวิญญาณความเป็นครู โดยมีอาจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต นอกจากเป็นผู้บุกเบิกการเรียนการสอนศิลปะในภาคอีสานแล้ว นายทวี ยังมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะสร้างห้องแสดงงานศิลปะหรือหอศิลป์มาโดยตลอด เพื่อให้เด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่หันมาสนใจและให้ความสำคัญกับงานด้านศิลปะมากขึ้น ซึ่งก่อนที่จะมีหอศิลป์ทวี รัชนิกร นายทวี เคยก่อตั้งหอศิลป์มาแล้ว 2 ครั้ง ดังนี้

1) S.C. Gallery (พ.ศ. 2510-2511)

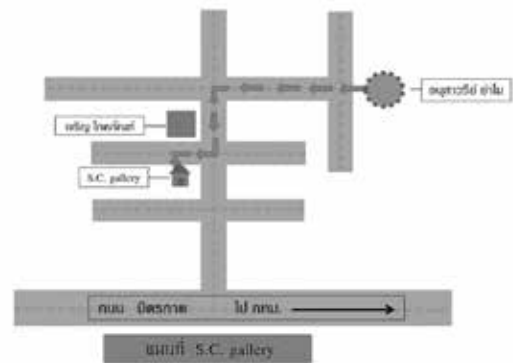
เมื่อปี พ.ศ. 2510 นายทวี รัชนิกร ร่วมกับ ดำรง วงศ์อุปราช และไพฑูรย์ คงคา ก่อตั้งหอศิลป์ S.C. Gallery ซึ่งเป็นหอศิลป์แห่งแรกของเมืองโคราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่สำหรับจัดแสดงงานศิลปะของศิลปินในยุคสมัยนั้น เช่น ทวี รัชนิกร ดำรง วงศ์อุปราช ประพันธ์ ศรีสุตา ช่วง มูลพินิจ จ่าง แซ่ตั้ง เป็นต้น รูปแบบของหอศิลป์ เป็นอาคารพาณิชย์ 2 ชั้น ด้านล่างเปิดเป็นร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้า ด้านบนทำเป็นห้องแสดงงานศิลปะ ลักษณะเป็นห้องสี่เหลี่ยมขนาด 4 x 12 เมตร ใช้ผนังห้องเป็นที่ติดตั้งผลงานกิจกรรมในหอศิลป์มีเพียงการจัดแสดงนิทรรศการผลงานศิลปะเท่านั้น การแสดงนิทรรศการส่วนใหญ่เป็นแบบหมุนเวียน มีทั้งการแสดงเดี่ยวและแสดงแบบกลุ่ม ระยะเวลาในการแสดงคราวละประมาณ 1- 2 เดือน โดยก่อนแสดงงานจะมีพิธีเปิดนิทรรศการ รูปแบบการติดตั้งผลงานจะใช้ผนังห้องและบอร์ดตั้งบริเวณตรงกลางห้อง เว้นที่สำหรับให้ผู้ชมสามารถเดินชมได้ ในการจัดนิทรรศการแต่ละครั้งศิลปินจะร่วมกันออกค่าใช้จ่ายเอง ส่วนค่าใช้จ่ายต่างๆ ของหอศิลป์ นายไพฑูรย์ คงคา เป็นผู้ออกทั้งหมด

หอศิลป์ S.C. Gallery ปิดตัวลงภายหลังจากเปิดได้เพียงปีกว่าๆ เนื่องจาก นายดำรง วงศ์อุปราช 1 ในผู้ร่วมก่อตั้ง ต้องเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ ประกอบกับบรรยากาศการเมืองในสมัยนั้นที่ถึงแม้เศรษฐกิจในช่วงนั้นจะดี แต่ความนิยมในด้านศิลปะยังมีน้อย

“...อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวไว้ว่าศิลปะร่วมสมัยจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีหอศิลป์ เหมือนกับคนทำขนม แต่ไม่มีเวทีให้เล่น ผมจึงร่วมกับ ดำรง วงศ์อุปราช และไพฑูรย์ คงคา เปิด หอศิลป์ S.C. Gallery เพื่อแสดงศิลปะให้คนโคราชได้ดู ถึงแม้จะเปิดได้เพียงปีเดียว แต่ผมก็ไม่ล้มเลิกความตั้งใจ

ถ้ามีโอกาสก็จะทำหอศิลป์อีก ผมคิดว่าอะไรที่เป็นประโยชน์และสร้างความเจริญให้กับศิลปะเราก็อยากทำ...” (ทวี รัชนิกร, สัมภาษณ์ : 2561)

“...หอศิลป์ S.C. Gallery เกิดขึ้นประมาณช่วงปี พ.ศ.2510 ยุคนั้น ทวี รัชนิกร โดดเด่นมากเนื่องจากได้รับรางวัลระดับชาติหลายรางวัล ซึ่งในประเทศไทยมีไม่กี่คน ทวีจึงเป็นที่รู้จักแพร่หลายโดยเฉพาะกลุ่มของศิลปินด้วยกัน ประกอบกับที่ดำรง วงศ์อุปราชมาทำงานที่โคราชด้วย จึงชวนกันทำหอศิลป์ แถวๆ บริเวณเยื้องโรงแรมไทยโกกกันท์ เพื่อจัดแสดงผลงานศิลปะในแบบร่วมสมัยของกลุ่มศิลปินที่ถือว่า เป็นแนวหน้าพอสมควรในสมัยนั้น ...” (ไพฑูรย์ คงคา, สัมภาษณ์ : 2561)

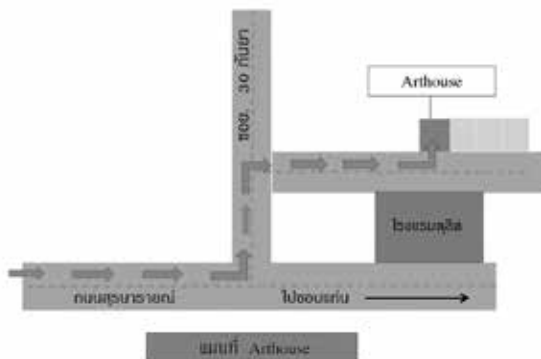
ภาพที่ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งหอศิลป์ S.C.Gallery
ที่มา : ออกแบบโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561

2) Art house (พ.ศ. 2535-2545)

ในยุคสมัยที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2531 – 2534) เศรษฐกิจของประเทศอยู่ในช่วงเฟื่องฟูด้วยการพัฒนาแบบเสรีนิยม เกิดการลงทุนอย่างมากภายในประเทศโดยเฉพาะในธุรกิจสังหาริมทรัพย์ มีการสร้างอาคาร คอนโดมิเนียมในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่หลายรูปแบบ รสนิยมใหม่ก่อให้เกิดความต้องการงานศิลปะเพื่อประดับประดาไปจนถึงการสะสมผลงานทั้งด้วยใจรัก ฟังใจในคุณค่าและการเก็งกำไร ศิลปินทุกๆ กลุ่มได้รับโอกาสในการขายผลงานอย่างกว้างขวาง (สรเสรีณี มิลินทสุต, 2551) แม้ว่าเมืองไทยตกอยู่ภายใต้รัฐบาลทหารเกือบทศวรรษ ถึงกระนั้นการเติบโตทางเศรษฐกิจยังดำเนินไปอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นถึงความก้าวหน้าตามแผนตะวันตก เศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้า (Commodification) รวมถึงงานศิลปะ กลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่าสามารถแลกเปลี่ยนซื้อขายอย่างเป็นระบบ การสะสมงานศิลปะเพิ่มขึ้นตามเศรษฐกิจของประเทศทั้งภาครัฐและเอกชน (ชญาวัต ปัญญาเพชร, 2558) นายทวิกล่าวว่า เศรษฐกิจของประเทศมีผลกระทบต่อวงการศิลปะ โดยเฉพาะในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ คนมีกำลังทรัพย์มากก็สามารถซื้อหาสิ่งของเพื่อตอบสนองรสนิยมและความชอบของตนเองได้มากขึ้น งานศิลปะเริ่มเป็นที่ศรัทธากว่า ไม่ใช่แค่เพียงเพราะว่าศิลปินขายงานได้ แต่สิ่งที่ได้มากกว่านั้น คือ ศิลปะเริ่มเป็นที่รู้จักในวงกว้าง คนเริ่มให้ความสนใจมากขึ้น ถือว่าเป็นโอกาสที่ดี แต่สำหรับตนแล้ว ช่วงเวลาดังกล่าวยังคงเป็นครูที่สอนงานศิลปะไม่ได้ขายงานจนร่ำรวยอะไร แต่เพราะนำความรู้ความสามารถที่มีไปประกอบอาชีพเสริมอื่น นอกเหนือจากงานราชการที่ทำอยู่ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น พอตั้งตัวได้ก็เก็บเงินซื้ออาคารพาณิชย์แถวโรงแรมดุสิต สร้างหอศิลป์ขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2535 ชื่อว่า Art house

“...ศิลปินส่วนใหญ่ ถ้ามีโอกาสก็อยากจะเปิดหอศิลป์กันทุกคน พอเราตั้งตัวได้ จึงเปิด Art house ขึ้น เพราะตอนนั้นยังเป็นหนุ่มไฟแรง สร้างงานได้เยอะ จนไม่มีที่ที่จะเก็บงานแล้ว...” (ทวิ รัชนิกร. สัมภาษณ์ : 2561)

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งหอศิลป์ Art house
ที่มา : ออกแบบโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561

Art house เป็นอาคารพาณิชย์ 2 ชั้น ขนาด 4 x 12 เมตร กิจกรรมในหอศิลป์มีเพียงการจัดแสดงนิทรรศการผลงานศิลปะเท่านั้น โดยแบ่งห้องแสดงงานเป็น 2 โซน โซนที่ 1 ชั้นบนของตึกเป็นที่จัดแสดงนิทรรศการถาวรเฉพาะผลงานของนายทวิ รัชนิกร ส่วนโซนที่ 2 ชั้นล่าง เป็นที่จัดแสดง

นิทรรศการหมุนเวียนสำหรับศิลปินท่านอื่นที่มาขอใช้สถานที่ หรือถ้าไม่มี นายทวิ ก็จะจัดแสดงงานของตนเอง ค่าใช้จ่ายต่างๆ ของหอศิลป์ นายทวิเป็นผู้ดูแลทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ และการดูแลรักษาอาคารเป็นต้น

ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และประสบการณ์จากการทำหอศิลป์ S.C. Gallery ทำให้หอศิลป์แห่งนี้ 2 ปี เปิดตัวได้นานถึง 10 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 จึงปิดตัวลงเพราะนายทวิต้องการจะสร้างหอศิลป์ใหม่ให้อยู่ใกล้บ้านพักของตนเองเพื่อสะดวกในการบริหารจัดการภายหลังจากเกษียณอายุราชการ และต้องการพัฒนารูปแบบหอศิลป์ให้มีความทันสมัยและสร้างประโยชน์ให้แก่วงการศิลปะได้มากขึ้น

หอศิลป์ทวิ รัชนิกร

ภาพที่ 6 ภาพแสดงผังที่ตั้งของหอศิลป์ทวิ รัชนิกร
ที่มา : ออกแบบโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561

ในปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจในยุคฟองสบู่แตก ตลาดงานศิลปะเจียบเหงา อันเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการใช้จ่ายใช้สอยของคนเป็นอย่างมาก ทำให้ความเฟื่องฟูทางพาณิชย์ของวงการศิลปะชะงักลง แต่ปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดผลกระทบกับนายทวิ รัชนิกรมากนัก เนื่องจากภายหลังจากเกษียณอายุราชการ นายทวิได้รับเงินบำนาญและขายงานศิลปะได้อย่างต่อเนื่อง จนสามารถสร้างหอศิลป์แห่งใหม่ตามที่ตั้งใจไว้ได้ในปี พ.ศ. 2546 โดยตั้งชื่อว่า หอศิลป์ทวิ รัชนิกร (หอ 1) มีลักษณะเป็นอาคารโล่ง ชั้นเดียว ขนาด 150 ตารางเมตร ใช้เป็นสถานที่จัดแสดงและเผยแพร่ผลงานที่เก็บไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตน นายทวิเปิดหอศิลป์ได้ประมาณ 2 ปี ก็ได้รับการประกาศ

ยกย่องจากกระทรวงวัฒนธรรมให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2548 ประกอบกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน) ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของศิลปินแห่งชาติ รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้ริเริ่มโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติขึ้น ซึ่งหอศิลป์ทวี รัชนิกร ได้เข้าร่วมโครงการดังกล่าวและเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติแห่งที่ 7 ที่ได้รับการเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2550 ซึ่งภายหลังจากเข้าร่วมโครงการดังกล่าวแล้ว กรมส่งเสริมวัฒนธรรมยังได้ร่วมกับหอศิลป์ทวี รัชนิกร จัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้หอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นที่รู้จักในวงกว้าง นอกจากนั้นยังมีคนในวงการศิลปะและการศึกษา มาขอใช้สถานที่จัดแสดงนิทรรศการ แต่เนื่องจากนายทวี ได้ติดตั้งผลงานของตนเองจนเต็มพื้นที่ ทำให้ผู้อื่นต้องตั้งเต็นท์จัดแสดงงานบริเวณด้านนอก ซึ่งประสบปัญหาเวลาที่ฝนตกหรือลมแรง นายทวีจึงเกิดความคิดที่จะขยายหอศิลป์เพิ่มเพื่อรองรับการจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนของผู้ที่จะมาขอใช้สถานที่ อีกทั้งเพื่อให้หอศิลป์มีความพร้อมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมในฐานะบ้านศิลปินแห่งชาติ อีกด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. 2551 – 2561 นายทวี รัชนิกร ได้พัฒนาและสร้างหอศิลป์เพิ่มเติม ดังนี้

1) หอ 2 สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2553 มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว เนื้อที่ 180 ตารางเมตร เพื่อติดตั้งผลงานของตนเอง เนื่องจาก หอ 1 มีพื้นที่ไม่เพียงพอโดยแนวความคิดในการออกแบบต้องมีความต่อเนื่องและเป็นไปในแนวทางเดียวกับหอศิลป์ 1 เนื่องจากตัวอาคารอยู่ในบริเวณเดียวกันแต่มีประโยชน์ใช้สอย (Function) เพิ่มขึ้น โดยในตัวอาคารของหอศิลป์ 2 จะเพิ่มพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นห้องแสดงภาพของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี และมีสวนโล่งด้านนอกจะทำเป็นสถานที่ทำงาน (Studio outdoor) ของนายทวี รัชนิกร และห้องพักรับรองแขกของหอศิลป์ด้วย

2) หอ 3 สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2557 มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว รูปทรงทันสมัย ลักษณะเปิดโล่ง มีพื้นที่ใช้สอย 150 ตารางเมตร และพื้นที่โล่งด้านหน้า 50 ตารางวา สำหรับทำกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น การเรียนรู้การเผาดินเผาเครื่องเคลือบ การเรียนร้องเพลงโคราช

เป็นต้น ส่วนตัวอาคารที่เปิดโล่งจะแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแสดงนิทรรศการ ส่วนห้องพักรับรอง และส่วนทำงาน ศิลปะของนายทวี รัชนิกร หอ 3 มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อเป็นสถานที่สำหรับจัดนิทรรศการหมุนเวียนแสดงผลงานของบุคคลอื่นที่มาขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ ซึ่งส่วนใหญ่คือลูกศิษย์หรือบุคคลคนที่รู้จัก ซึ่งนายทวีไม่เคยเก็บค่าธรรมเนียมการใช้สถานที่เลย ด้วยความตั้งใจให้หอศิลป์แห่งนี้ เป็นศูนย์กลางศิลปะที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดใกล้เคียงของภาคอีสาน ที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมหลายครั้ง

3) หอ 4 ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2560 ลักษณะอาคารเป็นแบบทาวเฮาส์ 2 ชั้น มีเนื้อที่ประมาณ 25 ตารางวา ทาสีขาวทั้งหลัง นายทวี ตั้งชื่อหอศิลป์ 4 ว่า Art house มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสถานที่เก็บงานเป็นหลัก ยังไม่ได้เปิดให้เข้าชมอย่างเป็นทางการ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ จึงต้องปรับปรุงเพื่อให้เอื้อต่อการติดตั้งงานจิตรกรรมและประติมากรรมขนาดเล็ก โดยส่วนหนึ่งติดตามฝาผนังและบางส่วนก็วางกองที่พื้น

ในปี พ.ศ. 2561 นี้ นายทวี รัชนิกร มีแนวคิดที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์แสดงผลงานศิลปะของตนเอง และอาจมีงานของเพื่อนศิลปินที่เก็บไว้ จัดเป็นนิทรรศการถาวร เพื่อจัดแสดงให้คนรุ่นหลังได้เห็นวิวัฒนาการของงานศิลปะ โดยได้จัดเตรียมสถานที่ไว้แล้ว บริเวณใกล้เคียงกับหอศิลป์ทวี รัชนิกร ซึ่งนายทวีคาดว่าจะดำเนินการแล้วเสร็จในช่วง 1-2 ปีนี้ ประกอบกับกระทรวงวัฒนธรรมนำโดย นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมในขณะนั้นมีนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาต่อยอดให้เป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยได้จัดทำโครงการโคราชเมืองศิลปะ ดำเนินการศึกษาพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาถึงความเป็นไปได้ในการส่งเสริมให้เป็นเมืองศิลปะ มีการลงพื้นที่หอศิลป์ร่วมสมัยในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งรวมถึงหอศิลป์ทวี รัชนิกรด้วย นายทวีจึงเตรียมการที่จะขยายและพัฒนาให้หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีความพร้อมสามารถรองรับและขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับภาครัฐได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษาถึงพัฒนาการสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และการดำรงอยู่ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร อาจกล่าวได้ดังนี้

1. พัฒนาการของหอศิลป์ทวี รัชนิกร สูการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม อาจกล่าวได้ว่าหอศิลป์ทวี รัชนิกร มีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 4 ยุค ตามเหตุการณ์ที่สำคัญในแต่ละช่วง

ยุคที่ 1 ยุคบุกเบิกหอศิลป์แห่งแรกของเมืองโคราช (พ.ศ. 2505 – 2530) ในยุคนี้นายทวี รัชนิกร และนายคำรง วงศ์อุปราช นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรที่มีโอกาสได้เรียนกับอาจารย์ศิลป์ พีระศรี เดินทางมาทำงานที่จังหวัดนครราชสีมา พร้อมความมุ่งมั่นที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่วงการศิลปะโดยการกระตุ้นให้ศิลปะเป็นที่รู้จักของคนโคราช จึงได้ก่อตั้งหอศิลป์ S.C. Gallery ขึ้น การทำหอศิลป์เป็นไปในลักษณะเรียบง่าย ใช้พื้นที่ว่างชั้นบนของอาคารพาณิชย์เป็นสถานที่แสดงผลงานทางศิลปะ งานที่จัดแสดงส่วนใหญ่เป็นงานจิตรกรรมที่เสียดสีและสะท้อนความเป็นไปของสังคมในขณะนั้น เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อจิตใจของนายทวี ถึง 2 ครั้ง ได้แก่ สงครามเวียดนาม (พ.ศ. 2504–2518) และเหตุการณ์ 6 ตุลา (พ.ศ. 2519) หอศิลป์ S.C. Gallery เปิดทำการได้เพียงปีเศษก็ปิดตัวลง เนื่องมาจากปัจจัยภายในที่นายคำรง วงศ์อุปราช ผู้ร่วมก่อตั้งต้องเดินทางไปเรียนต่อต่างประเทศ ประกอบกับงานศิลปะไม่ได้รับความนิยม เนื่องจากเป็นเรื่องแปลกใหม่ของคนในสมัยนั้น

ยุคที่ 2 ยุคศิลปะเฟื่องฟู (พ.ศ. 2531 – 2540) ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวงการศิลปะทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือศิลปินขายงานได้ เกิดแรงกระตุ้นให้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง ส่วนทางอ้อมคือศิลปะเริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากคนในสังคมมากขึ้น เมื่อศิลปะเริ่มกว้างขวาง หอศิลป์จึงได้รับการตอบรับดีขึ้นในยุคนี้นายทวีได้สร้างหอศิลป์อีกครั้ง ชื่อว่า Art house ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และประสบการณ์จากการทำหอศิลป์ S.C. Gallery ทำให้หอศิลป์แห่งที่ 2 เปิดได้นานถึง 10 ปี

ยุคที่ 3 ยุคปรับตัวจากหอศิลป์ที่แสดงผลงานศิลปะของตนเองสู่หอศิลป์เพื่อสาธารณชน (พ.ศ. 2541 – 2550) ถึงแม้จะเจอวิกฤติเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 ก็มิได้เกิดผลกระทบกับนายทวี รัชนิกร มากนัก นายทวีสามารถสร้างหอศิลป์แห่งใหม่ตามที่ตั้งใจไว้ได้ในปี พ.ศ. 2546 โดยตั้งชื่อว่า หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอ 1) เพื่อจัดแสดงและเผยแพร่ผลงานที่เก็บไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตน การได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ

(จิตรกรรม) ในปี พ.ศ. 2548 และการเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ ส่งผลให้หอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นที่รู้จักในวงกว้าง นายทวี รัชนิกร จึงวางแผนขยายและพัฒนาหอศิลป์เพิ่มขึ้น เพื่อให้เหมาะสมสำหรับการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมตามความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะทำหอศิลป์เพื่อเป็นสถานที่แสดงผลงานและเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมทางด้านศิลปะที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดใกล้เคียง อีกทั้งการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ โดยเฉพาะกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ในการจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงของหอศิลป์ทวี รัชนิกร ในยุคนี้นี้

ยุคที่ 4 ยุคสู่แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะวัฒนธรรม (พ.ศ. 2551 – 2561) ในยุคนี้นายทวี รัชนิกร เริ่มเปลี่ยนแปลงจากห้องแสดงผลงานศิลปะสู่แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง นายทวีสร้างหอศิลป์เพิ่มเติม เพื่อรองรับการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ที่จะจัดขึ้น ซึ่งนอกจากความมุ่งมั่นและการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่สนับสนุนสู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่ 1) การสนับสนุนให้เครือข่ายใช้สถานที่โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ เพื่อจัดแสดงนิทรรศการ ผลงานศิลปกรรมต่างๆ ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทำให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย ส่งผลให้เด็ก เยาวชนและผู้ที่มีใจเข้ามาเยี่ยมชมและร่วมกิจกรรมที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร อย่างต่อเนื่อง 2) การได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ในการดำเนินกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเปิดโอกาสให้หอศิลป์ทวี รัชนิกร เข้าไปมีบทบาทในโครงการต่างๆ อย่างเช่นโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติและโครงการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม หรือ โครงการโคราชเมืองศิลปะ ของสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น 3) การได้รับการสนับสนุนจากนักท่องเที่ยว ครู อาจารย์ และนักศึกษาที่มาดูงานและร่วมกิจกรรมกับหอศิลป์ทวี รัชนิกร ในรูปแบบการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอเวลาที่มีเทศกาลสำคัญต่างๆ ก็เดินทางมาอวยพรและเยี่ยมเยียนนายทวีและครอบครัว พร้อมทั้งช่วยประชาสัมพันธ์หอศิลป์ผ่านสื่อโซเชียลต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ส่งผลต่อขวัญกำลังใจ

ใจ และเป็นแรงผลักดันให้นายทวี และครอบครัว มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาหอศิลป์ทวี รัชนิกร ให้ดียิ่งขึ้นไป

2. ปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นายทวี รัชนิกร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหอศิลป์ทวี รัชนิกร เครือข่ายด้านศิลปะและวัฒนธรรมของหอศิลป์ทวี รัชนิกร และกลุ่มผู้เข้ามาทำกิจกรรม ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร สรุปได้ว่า

2.1 ความมุ่งมั่นของนายทวี รัชนิกร ที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่วงการศิลปะ โดยการสร้างห้องแสดงงานศิลปะหรือหอศิลป์ เพื่อให้เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่หันมาสนใจและให้ความสำคัญกับงานด้านศิลปะมากขึ้น ด้วยความตั้งใจแน่วแน่ของนายทวี รัชนิกร รวมทั้งการสนับสนุนจากคนในครอบครัว นายทวีจึงทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจและกำลังทรัพย์ส่วนตัวในการบริหารจัดการหอศิลป์ให้เกิดความพร้อมในด้านต่างๆ ดังนี้

2.1.1 ความพร้อมด้านบริหารจัดการ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีรูปแบบการบริหารเป็นระบบครอบครัว ดูแลกันเองโดยสมาชิกในบ้าน รายได้ส่วนใหญ่มาจากการจำหน่ายงานศิลปะ เงินบำนาญข้าราชการ และเงินสวัสดิการรายเดือนศิลปินแห่งชาติ ของนายทวี การจำหน่ายของที่ระลึก ณ ร้านกาแฟ Coffee Time ซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัว ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่นายทวีวางไว้ เพื่อเป็นแหล่งรายได้ ที่จะนำมาบริหารจัดการหอศิลป์อีกทางหนึ่ง

2.1.2 ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีการพัฒนาด้านอาคารสถานที่โดยการสร้างและขยายพื้นที่บริเวณหอศิลป์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งตั้งแต่เริ่มต้นก่อสร้างหอศิลป์ทวี รัชนิกร เมื่อปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน มีการเพิ่มหอศิลป์ถึง 5 ครั้ง ดังนี้ หอ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2546 หอ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2553 หอ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2557 หอ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2560 และหอ 5 ดำเนินการในปี พ.ศ. 2561 นอกจากนี้ยังเพิ่มพื้นที่จอดรถ และห้องน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการใช้สถานที่อีกด้วย

2.1.3 ความพร้อมด้านการให้ความรู้ การส่งเสริมและเผยแพร่ทางด้านทัศนศิลป์นั้น นายทวีได้จัดแสดงนิทรรศการถาวรของตนเอง ที่หอศิลป์ 1 และ หอศิลป์ 2 ซึ่งมีทั้งผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ซึ่งเป็นผลงานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นถึง

พัฒนาการของงานศิลปะของนายทวีในแต่ละยุคสมัย เปิดให้เข้าชมตั้งแต่วันพุธถึงวันอาทิตย์ (หยุดวันจันทร์-วันอังคาร) ระหว่างเวลา 10.00 – 16.00 น. โดยนายทวี รัชนิกร จะเป็นผู้นำชมและให้ความรู้ด้วยตนเอง และยังเปิดโอกาสให้นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ที่สนใจงานด้านศิลปะมาศึกษาดูงานที่หอศิลป์ด้วย ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียน ในทุกระดับ ตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษา ได้ได้เดินทางมาเยี่ยมชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร ตลอดทั้งปี ถ้าเป็นกลุ่มเล็กเฉลี่ย 5 คน / ครั้ง ถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ เฉลี่ย 80 คน/ครั้ง ความถี่ในการเข้าชม เฉลี่ยเดือนละ 20 ครั้ง (กมลวรรณ พิชัย, สัมภาษณ์ : 2561)

2.2 การเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ทั้งบทบาทของครูศิลปะที่ประสบความสำเร็จในการเปิดแผนกวิชาศิลปกรรมแห่งแรกในส่วนภูมิภาค ก่อเกิดศิลปินในส่วนภูมิภาคที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศหลายคน เป็นผู้บุกเบิกและพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจนสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ชาวบ้านในละแวกนั้น อีกทั้งบทบาทในฐานะศิลปินผู้มีแนวการสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ผลงานได้รับรางวัลระดับประเทศหลายครั้ง ปัจจุบันถึงนายทวี จะอายุกว่า 80 ปี ก็ยังคงสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นศิลปินผู้สร้างประโยชน์ให้แก่วงการศิลปะของประเทศอย่างอนเอนกอนันต์ จนได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปี พุทธศักราช 2548

2.3 ภาครัฐมีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนบ้านศิลปินแห่งชาติในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สถานที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งงานด้านทัศนศิลป์ วรรณศิลป์ และศิลปะการแสดง ยกตัวอย่างเช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม เฉลี่ย 2 ครั้ง/ปี (กมลวรรณ พิชัย, สัมภาษณ์ : 2561) อีกทั้งการได้รับการประกาศยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติและการเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ทำให้นายทวี รัชนิกร และหอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นที่รู้จักและมีผู้เข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

2.4 เครือข่ายของนายทวี รัชนิกร มาขอความอนุเคราะห์ให้ใช้สถานที่เพื่อจัดแสดงนิทรรศการแสดงผลงานศิลปกรรมต่างๆ ทั้งงานจิตรกรรม และประติมากรรม และจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนายทวี

รัชนิกร ได้เปิดโอกาสให้ใช้ หอ 3 ภายหลังจากสร้างเสร็จ ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งในช่วงแรกๆ ยังไม่ค่อยมีการจัดแสดง เนื่องจากยังมีการปรับปรุงเป็นระยะ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2560 หอศิลป์เห็นว่าเพื่อเป็นการวางดำเนินงานและ แผนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของหอศิลป์ ได้อย่าง

กว้างขวาง จึงให้เครือข่ายแจ้งความประสงค์ขอใช้หอ 3 ล่วงหน้า เพื่อจัดตารางการใช้งานได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ตารางการแสดงนิทรรศการ ณ หอ 3 ของ หอศิลป์ทวี รัชนิกร ในปี พ.ศ. 2561 มีดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงปฏิทินการจัดกิจกรรม ณ หอ 3 ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร

วันที่	ชื่อนิทรรศการ/ศิลปินเจ้าของผลงาน
7 มกราคม 2561 - 3 กุมภาพันธ์ 2561	นิทรรศการ “ดร.ทวี รัชนิกร และต้นกล้าศิลปะ” ดำเนินการโดยกระท่อมแขวน ภาพ “ลูกพิมพ์ แม่พิมพ์ พ่อพิมพ์”
25 มิถุนายน – 5 กรกฎาคม 2561	นิทรรศการ ‘บันทึกเรื่องราวร่องรอยสังคมเมืองโดยวัตถุทอดทิ้ง’ (Record of story from traces city by found object) โดย ทองไมย เทพราม
14 กรกฎาคม – 11 สิงหาคม 2561	นิทรรศการศิลปะ น้ำผึ้งแผ่นดิน – น้ำนมแม่ธรณี โดย นายสุรพล ปัญญาวิริยะ
18 – 31 สิงหาคม 2561	นิทรรศการผู้สูงอายุ “ในใจ ตา-ยาย” โดย Art Therapy Gallery/Elders korat
8 - 30 กันยายน 2561	นิทรรศการศิลปะ 100 อารมณ์ ร้อยสีสัน โดย นายจักรี หาญสุวรรณ
20 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2561	นิทรรศการ “84 ปี อาจารย์ทวี รัชนิกร” ในวันที่ ซึ่งจะมีพิธีเปิดในวันเสาร์ที่ 20 ตุลาคม 2561 โดย ศิษย์เก่าศิลปกรรม มทร.อีสาน
1 ธันวาคม – 30 ธันวาคม 2561	นิทรรศการ”เบิกฟ้าแผ่นดิน ออนซอนถิ่นอีสาน” หนุมปั้นดินเผา สาวฮูปแต้มแนว อีสาน โดย เดช นานกลาง วิชาญ ประมูลศรี และพิมพ์ไสว หุ้มกระโทก
2 มีนาคม – 20 เมษายน 2562	นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัยกลุ่ม เติบโตอีสาน “สะท้อน สะท้อน กาลเวลา” เติบโตด้วยเนื้อหาและรูปแบบของ 16 ศิลปิน

ที่มา : ผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษา ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษา เป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. พัฒนาการของหอศิลป์ทวี รัชนิกร สู่การเป็น แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 ยุคบุกเบิกหอศิลป์แห่งแรกของเมืองโคราช อยู่ในช่วง พ.ศ. 2505 - 2530 ในยุคนี เกิดปรากฏการณ์ทาง ศิลปะที่สำคัญในระดับภูมิภาค มีการก่อตั้งสถาบันสอน ศิลปะซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันที่เปิดสอนศิลปะแห่งแรกของ ภาคอีสาน และเกิดหอศิลป์แห่งแรก โดยนายทวี รัชนิกร ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสร้างหอศิลป์เพื่อให้วงการศิลปะ

พัฒนาไปข้างหน้า ซึ่งสอดคล้องกับ โอนทัย อุปคำ (2558) ที่กล่าวว่าปัญหาการขาดแคลนหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ ศิลปะร่วมสมัยทำให้วงการศิลปะไทยไม่ได้พัฒนาอย่างครบ วงจร ถึงแม้จะมีเหตุการณ์ความไม่สงบของบ้านเมือง ถึง 2 ครั้ง แต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อหอศิลป์เท่าใดนัก เนื่องจากผู้ก่อตั้ง มิได้หวังทำหอศิลป์เพื่อประโยชน์ในทางการธุรกิจ แต่ทำ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่วงการศิลปะของเมืองไทยใน ขณะนั้น หอศิลป์เปิดได้เพียง 1 ปี ก็ต้องปิดเนื่องจาก 1 ใน ผู้ก่อตั้ง ต้องเดินทางไปเรียนต่อต่างประเทศ ยุคที่ 2 เป็น ยุคศิลปะเฟื่องฟู อยู่ในช่วง พ.ศ. 2531 - 2545 อันเนื่องมา จากความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจของประเทศ มีการซื้องาน ศิลปะเพื่อนำไปตกแต่งอาคารที่พักอาศัยตลอดจนซื้อ เพื่อ

สะสมและสนับสนุนศิลปินในฐานะของนักสะสมผลงาน ศิลปะ ส่งผลให้ศิลปินขายงานได้ ศิลปะเริ่มเป็นที่รู้จัก ในสังคมมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับวิญญะ ศุภนคร และคณะ (2560) ที่กล่าวว่า ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2540 เป็นยุคทองของหอศิลป์เอกชน เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ในยุคนี้ เกิดหอศิลป์แห่งที่ 2 ของนายทวี รัชนิกร ซึ่งเปิดทำการได้นานถึง 10 ปี จึงปิดตัวลง ยุคที่ 3 ยุคปรับตัวจากหอศิลป์ที่แสดงผลงานศิลปะของตนเองสู่หอศิลป์ เพื่อสาธารณชน อยู่ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2550 เป็นยุคที่เริ่มมีศิลปินอื่นๆ เข้ามาขอใช้หอศิลป์จัดแสดงผลงาน ถึงแม้ จะยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ แต่นี่คือจุดเริ่มต้นในการพัฒนาหอศิลป์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรม และยุคที่ 4 ยุคแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อยู่ในช่วง พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน ในยุค ที่ 4 นี้ หอศิลป์ทวี รัชนิกร ได้พัฒนาการจากห้องแสดงผลงานศิลปะสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์ โดยปัจจัยที่สนับสนุนหลักในยุคนี้ ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และจากผู้คนที่มีส่วนร่วมกิจกรรม ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร

2. ปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ของหอศิลป์ทวี รัชนิกร โดยปัจจัยหลักได้แก่ 1) ความมุ่งมั่นของศิลปิน ที่ต้องการสร้างประโยชน์ให้แก่วงการศิลปะ โดยการสร้างหอศิลป์ทำการปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดความพร้อม ทั้งด้านการบริหารจัดการ อาคารสถานที่ และการให้ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ เสริชย์ โชติพานิชย์ และ บัณฑิต จุลาลัย (2547) ที่กล่าวว่าหลักการบริหารทรัพยากรกายภาพ (Facility Management) ที่ดีควรมุ่งเน้นให้เกิดความสอดคล้องในการทำงานร่วมกันระหว่าง ผู้คน (People) การทำงาน (Process) และ อาคารสถานที่ (Place) เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร 2) การเป็นที่ยอมรับของสังคมของนายทวี รัชนิกร ด้วยบทบาทการเป็นครูศิลปะที่สร้างประโยชน์ให้แก่วงการศิลปะมายาวนาน และการเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง มีแนวการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ช่วยดึงดูดให้คนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานและเยี่ยมชมหอศิลป์ อย่างต่อเนื่อง 3) หอศิลป์มีความเคลื่อนไหว

และมีกิจกรรมสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จากการจัดแสดงนิทรรศการทางด้านศิลปะ และการจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมอื่นๆ ที่มีตารางกิจกรรมตลอดทั้งปี และการเปิดสถานที่ให้เป็นที่พักศึกษา ดูงาน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้หอศิลป์ไม่เงียบเหงา มีคนเดินทางมาเยี่ยมชมและร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นายทวี และครอบครัวก็มีกำลังใจในการที่จะพัฒนาหอศิลป์ให้ดียิ่งขึ้นไป 4) ภาครัฐมีนโยบายในการส่งเสริม และสนับสนุนบ้านศิลปินแห่งชาติในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน โดยการสนับสนุนด้านงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ การใช้พื้นที่หอศิลป์ ทำกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น โดยเฉพาะกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของศิลปินแห่งชาติ รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่ได้ประกาศยกย่องให้นายทวี เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) เมื่อปี พ.ศ. 2548 และทำการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ หลังที่ 7 ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร ทำให้นายทวี และหอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นที่รู้จัก มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

1. จากข้อค้นพบที่ได้จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนจากรัฐบาลคือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หอศิลป์ทวี รัชนิกร ดำรงอยู่ ดังนั้นรัฐบาลควรให้ความสำคัญและทำการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนด้านงบประมาณ เพราะจากการศึกษาจะเห็นว่า ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของหอศิลป์ทวี รัชนิกรนั้น เป็นเงินรายได้จากนายทวี เป็นหลัก ซึ่งในอนาคตอาจส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหอศิลป์ได้

2. ควรมีการศึกษาหอศิลป์ของศิลปินแห่งชาติแห่งอื่นเพิ่มเติม เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสำหรับพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และทำให้ผลงานวิจัยมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ พิชัย. ผู้จัดการ หอศิลป์ ทวี รัชนิกร. สัมภาษณ์. 24 มีนาคม 2561.
- ชญานันต์ ปัญญาเพชร. (2558, มกราคม – มิถุนายน). ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990. **วารสารวิจิตรศิลป์**. 6(1): 86-127.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. (2543). **หอศิลป์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยกาญจนาภิเษกสมโภชน์ ภาควิชาศิลปกรรมศาสตร์และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดชา วราชน. (2540, มิถุนายน – พฤศจิกายน). ชมเบื้องหลังความเป็นพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะ. ใน **วารสารวิชาการศิลปกรรมบูรพา**. 1(1): 55-56.
- ทวี รัชนิกร. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2561.
- ไพฑูรย์ คงคา. สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2561.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิภูษณะ ศุภนคร, สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, และวิรุณ ตั้งเจริญ. (2560, ฉบับพิเศษ เดือนมกราคม). หอศิลป์เอกชนในกรุงเทพมหานคร: การจัดการและการดำรงอยู่ ในบริบทของศิลปวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย. ใน **วารสารวิจัยและพัฒนาฉบับมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**. 9 (3): 105-122.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2555, ธันวาคม-กรกฎาคม). การเรียนรู้และการสร้างสรรค์. ใน **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**. 14(1): 14-20.
- ศิลป์ พีระศรี. (2545). “ศิลปะ”. ใน ข้อเขียนและงานศิลปกรรมของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. กรุงเทพฯ: หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สรเสรีณ มลิณทสุต. (2561). **พื้นที่ศิลปะร่วมสมัยความเป็นไปได้ที่ไม่ยั่งยืน**. สืบค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2561, จาก http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/epaper/jan_june2008/Sanlasern.pdf
- สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง. (2552). องค์ความรู้ศิลปินแห่งชาติ : ทวี รัชนิกร. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 13(1): 16-37.
- เสรีชัย โชติพานิช และ บัณฑิต จุลาสัย. (2547). **การบริหารทรัพยากรกายภาพ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อโณทัย อุปคำ. (2558, พฤษภาคม-สิงหาคม). บทบาทและอิทธิพลของพื้นที่ศิลปะทางเลือกโปรเจก 304 ที่มีต่อศิลปะร่วมสมัยไทย. **วารสาร Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ**. 8(2): 2906-2921.